

ВІДГУК

**офіційного опонента на дисертацію Гоцалюк Алли Анатоліївни
«Неотрадиціоналізм як соціокультурний феномен України»,
подану на здобуття наукового ступеня доктора філософських наук
за спеціальністю 09.00.03 – соціальна філософія та філософія історії**

Актуальність здійсненого Гоцалюк А. А. дослідження не підлягає сумніву: в умовах духовного відродження України об'єктивно поглиблюється зацікавленість багатовіковими традиціями, історичною спадщиною. Попри те, що різні вияви соціокультурного феномену неотрадиціоналізму досліджуються багатьма сферами сучасного знання – зокрема історією, культурологією, етнологією, етнографією – однак пріоритетного значення набуває соціальна філософія та філософії історії, дослідницький інструментарій яких дозволяє виявити світоглядно-аксіологічні основи, причинно-наслідкові зв'язки й закономірності становлення неотрадиціоналізму як соціокультурного феномену загалом і України зокрема й насамперед.

Гоцалюк А. А. має рацію: незважаючи на наявність низки ґрунтовних наукових праць з проблеми функціонування різних компонентів неотрадиціоналізму, у філософській сфері знання досі відсутнє комплексне дослідження означеної проблеми – зокрема, її соціально-філософської генеалогії. В цілому простежується брак аналізу неотрадиціоналізму як цілісного соціокультурного феномена, котрий постає об'єктивно обумовленою потребою становлення світоглядної протипаги в умовах глобалізованого світу. Відтак, як системне соціальне явище окреслений аспект позначений виразною актуальністю. Саме цим зумовлений вибір теми дисертаційної роботи.

Автор слушно зазначає, що сліпе наслідування традиції, без огляду на її особливості й динаміку, може істотно їй нашкодити, а найгірше – вульгаризувати, змістовно спотворити. Зазначене часто спостерігається у

сучасній поп-культурі, коли втрачається духовний зміст традиції, яка замінюється цілком побутовими категоріями, повністю позбавленими будь-якого сакрального змісту. Найнебезпечнішими є викривлення традиційності, які абсолютизують побутовий компонент і анігілюють духовне походження звичаю, його сакральну сутність. У цьому й полягає істотний пункт, який у певному сенсі конститує саме визначення традиції й усього того, що з нею пов'язане.

Гоцалюк А. А. зауважила, що якщо відносно недавно тенденція вестернізації вважалась домінуючою, то нині консервативна тенденція у культурному розвитку й пов'язана з нею зацікавленість етнокультурною самобутністю стають дедалі популярнішими. Триває становлення так званої нової етнократії. Тому цілком природно, що неотрадиціоналізм передбачає появу певної культурної традиції, яка у прийдешньому має бути відтворена і посилена, тому він є принципово несумісний із ключовими концептами модернізму. Історичний вимір неотрадиціоналізму в умовах соціокультурної модернізації пов'язаний з розмиванням і втратою колективної ідентичності. Для конструювання ж нової ідентичності необхідні глибинні підстави, інваріантні для певної культури.

На думку автора дисертації, міф постає універсальним архетипом культури, котрий містить елементи епосу, лірики та трагедії. Міф як соціокультурне явище виконує передовсім функцію традиціоналізації та механізму забезпечення історичної спадкоємності культур в діалектичному взаємозв'язку минулого, сучасного і майбутнього. Втім, кожне нове покоління продукує свою міфологію.

Гоцалюк А. А. переконливо обґрунтовує тезу, згідно з якою при визначенні змістовних характеристик поняття неотрадиціоналізму слід дотримуватись поліаспектного підходу до природи традиції з урахуванням герменевтичної, психоаналітичної та семіологічної специфіки її існування й розвитку в сучасному світі. Причому, найбільш надійною основою культурного неотрадиціоналізму є традиційна етнонаціональна культура, яка

визначається насамперед як система етнокультурних цінностей та обрядових практик (с. 15-16).

Автором чітко сформульовано об'єкт і предмет дослідження, визначено його мету, для досягнення якої окреслено комплекс наукових завдань. Робота ґрунтується на принципах наукової об'єктивності, що забезпечило поліаспектне розкриття сутності неотрадиціоналізму як соціокультурного феномену України.

Наукові положення, висновки і рекомендації дисертації достатньо обґрунтовані завдяки використанню широкої теоретичної та емпіричної бази, адекватної методології, апробації отриманих результатів на наукових комунікативних заходах. Зокрема, в роботі використано такі методи: системний – для розгляду феномену неотрадиціоналізму як цілісного явища, утвореного взаємопотенціуючими елементами; діалектичний – з метою дослідження традиційних та модернізаційних (інноваційних) процесів і явищ в розвитку і взаємозв'язку; єдності історичного та логічного – для з'ясування особливостей виникнення та закономірностей становлення уявлень про зміст неотрадиціоналізму; функціонально-інструментальний – задля окреслення функцій неотрадиціоналізму та засобів їх забезпечення; компаративістський – з метою виявлення світоглядних, аксіологічних та телеологічних відмінностей різних концептуальних підходів до змістовних уявлень про неотрадиціоналізм.

Автором здійснено концептуалізацію засобом соціально-філософського аналізу закономірностей, особливостей і чинників неотрадиціоналізму як цілісного соціокультурного феномену України, котрий постає об'єктивно зумовленою потребою світоглядної протипаги модернізаційним, уніфікаційним, споживацьким та глобалізаційним тенденціям сучасного світу.

Також важко не погодитися з концептуальним наголосом Гоцалюк А. А., згідно з яким історичне буття кожної традиційної культури є взаємодією традиції як прагнення зберегти себе в незмінному вигляді та

інновації як сукупності відцентрових сил і факторів, усього того, що розмиває, розхитує, девальвує традицію. На традиційну культуру чатують дві небезпеки: вона костеніє під впливом скрупульозного, але суто формального дотримання застиглих норм, а також руйнується в результаті нестримного «новаторства», спрямованого на розрив з будь-якими традиційними приписами.

З автором можна цілком погодитись, коли він стверджує, що український неотрадиціоналізм як соціокультурне явище апелює до фундаментальних складових буттєвості українства, котрі зазнають тиску і піддаються ризику в сучасному світі, набуває вкрай важливого значення з огляду труднощі функціонування механізму самозбереження і повноцінного розвитку українського культурно-цивілізаційного фактора, а також враховуючи потребу побудови ефективної системи цінностей і принципів суспільної життєдіяльності.

Наукова новизна одержаних результатів і висновки дисертації повною мірою відповідають поставленим завданням та відображають наукові досягнення дисертанта. Зокрема, автор істотно поглибив тезу, відповідно до якої основні сутнісні ознаки міфопоетичного світосприйняття зводяться до вірогідності та варіативності (на мовному рівні це набуває ознак метафоричності й символічності, множинності імен і найменувань, варіативності наративу).

Гоцалюк А. А. ретельно проаналізувала змістовні параметри категоріального апарату дослідження. Зокрема, термін «традиція» сучасною соціальною теорією тлумачиться як певна сукупність елементів соціокультурної спадщини, які шляхом соціального успадкування акумулюються і зберігаються спільнотами впродовж тривалого періоду. Завдяки поліфункціональності механізмів передачі традиції утверджується процес спадкоємності культури, що сприяє соціалізації та інкультурації людини, розвиткові селективної функції здобуття необхідних зразків

соціально-культурної поведінки і цінностей. Традиція допомагає людині подолати кризу життя у сучасному суперечливому світі.

Автор цілком доречно зауважує, що завдяки відтворенню і передачі досвіду попередніх поколінь традиція забезпечує безперервність і внутрішню єдність суспільства. Будучи генетично первісною формою впорядкування і структурування соціокультурного досвіду і діяльності, вона утримує індивіда в буттєвому, аксіологічному і сенсожиттєвому потоці культури й історії.

Згідно з обґрунтуванням автора дисертації, термін «традиція» вживається в широкому та вузькому значеннях. У широкому – це універсальна форма фіксації, закріплення і вибіркового збереження тих чи інших елементів соціокультурного досвіду, а також механізм його передання, що забезпечує надійну спадкоємність у межах соціокультурних процесів. У вузькому значенні термін «традиція» застосовується для опису і пояснення структур поведінки і характеру вірувань упродовж тривалого часу в межах одного суспільства або регіонів, яким властиві спільні культурні надбання. В такому контексті поняття «традиція» часто ототожнюється з термінами «обряд», «ритуал», «звичай», «звички». Традиція постає максимально синкретизованою формою регулювання діяльності.

Гоцалюк А. А. істотно увиразнила понятійну демаркацію архаїзації та традиціоналізації. Зокрема, згідно з обґрунтуванням автора дисертації, Архаїзаційні тенденції віддзеркалюють цінність, значущість для індивідів, соціальних груп і соціумів архаїчного соціокультурного досвіду, що проявляється в різних за формами орієнтаціях на архаїчні соціальні практики й культурні змісти, котрі виникають в умовах соціальних змін. Архаїзаційні тенденції є універсальним соціальним механізмом, який дає змогу суспільству, групам, індивідам зберігати свою ідентичність і соціальний порядок за кризових умов. Попри спільність апеляцій до минулого соціокультурного досвіду, традиціоналізація суспільства має принципові відмінності від архаїзації: якщо традиціоналізація характеризується

орієнтацією суспільства на збереження традицій історичного минулого загалом, у цілому, то архаїзація акцентована на конкретно-історичному архаїчному культурному досвіді.

Автор аргументовано доводить, що український неотрадиціоналізм як соціокультурне явище апелює до фундаментальних складових буттєвості українства, котрі зазнають тиску і піддаються ризику в сучасному світі, якому притаманна девальвація традицій, цінностей і переконань. Соціокультурний аспект неотрадиціоналізму в умовах сучасної України набуває вкрай важливого значення з огляду труднощі функціонування механізму самозбереження і повноцінного розвитку українського культурно-цивілізаційного фактора, а також враховуючи потребу побудови ефективної системи цінностей і принципів суспільної життєдіяльності.

Одержані наукові результати мають істотне теоретико-методологічне і праксеологічне значення, оскільки надають сфері знань про змістовно-функціональні аспекти неотрадиціоналізму ознак критеріальної виразності й переконливості. Висновки дослідження можуть слугувати підґрунтям для підготовки нормативних курсів, підручників і навчальних посібників із соціальної філософії, культурології, соціальної психології та соціології.

Позитивно оцінюючи дисертаційне дослідження Гоцалюк А. А. в цілому, необхідно висловити декілька критичних зауважень:

1. Приділивши значну увагу аспектові світоглядних та художніх стилів, авторка обмежилася скупкою констатацією, відповідно до якої в основі стильових явищ знаходиться соціокультурне середовище і дух епохи. Не заперечуючи проти такого твердження в цілому, хотілося б отримати більш детальне, розлоге пояснення.

2. Гоцалюк А. А. аргументаційно переконливо аналізує такі типи людського світосприйняття, як міфопоетика і аналітика. Але оскільки ці соціокультурні явища здебільшого сприймаються як парадигмальні антиподи, то бажано було б їх осмислити крізь призму не окремишнього, а компаративного аналізу.

3. Дещо обділеним авторською увагою залишився аспект рівномірності (чи нерівномірності) функціонально-інструментальних впливів традиції на різні сегменти соціокультурної дійсності. Іншими словами, чи однаково інтенсивно та позитивно (або ж негативно) традиція впливає на політику, науку і мистецтво?

4. Слушно зазначаючи, що соціокультурний генезис є результатом складної взаємодії традицій та новаторства (інновацій), Гоцалюк А. А. оминула увагою питання, що лежить на поверхні: який з цих факторів і чому є визначальним?

5. Автор дисертації обмежується констатацією негативних впливів глобалізму, інформаційного суспільства та світоглядної парадигми масового споживання на соціокультурну сферу, подаючи неотрадиціоналізм у вигляді своєрідного запобіжника реалізації такого негативізму на практиці. В цілому така аргументація доволі переконлива, але все ж дещо однобічна: насправді взаємодія традицій та ключових тенденцій сучасності не є жорстко антагоністичною.

Проте, наведені зауваження не перекреслюють наукову значущість дисертаційної роботи Гоцалюк А. А., яка в цілому є науково плідною, насиченою багатьма елементами наукової новизни на рівні як постановки проблеми, так і методології її аналізу та висновків. В цілому дисертацію слід окреслити як системне, всебічне і ґрунтовне дослідження, яке успішно досягло своєї мети – концептуалізації засобом соціально-філософського аналізу закономірностей, особливостей і чинників неотрадиціоналізму як цілісного соціокультурного феномену України. Автореферат своїм змістом відображає зміст дисертації, а його положення ідентичні основним положенням дисертації. Оформлення дисертації та автореферату здійснено з дотриманням вимог, визначених ДАК України.

Зазначені аспекти дають підстави для висновку, що дисертаційне дослідження Гоцалюк А. А. є самостійною і оригінальною науковою

роботою, в якій виразно розкрита тема і обґрунтовано викладена авторська концепція. Положення наукової новизни проінтерпретовані переконливо. Висновки, сформульовані в дисертації, можуть слугувати теоретичною і методологічною основою поглиблення й систематизації досліджень окресленої автором предметної сфери. Зміст автореферату дисертаційної роботи є тотожним основним положенням її рукопису.

Наукова обґрунтованість, теоретична і практична значущість отриманих результатів дають підстави вважати, що дисертація Гоцалюк Алли Анатоліївни «Неотрадиціоналізм як соціокультурний феномен України» виконана на високому теоретичному і методологічному рівнях, характеризується новизною одержаних результатів і висновків, має істотне теоретичне і практичне значення та відповідає вимогам пунктів 9, 10, 12 «Порядку присудження наукових ступенів і присвоєння вченого звання старшого наукового співробітника», затвердженого Постановою Кабінету Міністрів України від 24 липня 2013 р. № 567.

Таким чином, Гоцалюк Алла Анатоліївна цілком заслуговує на присудження наукового ступеня доктора філософських наук за спеціальністю 09.00.03 – соціальна філософія та філософія історії.

Доктор філософських наук, професор
Національного педагогічного університету
імені М. П. Драгоманова,
професор кафедри соціальної філософії
та філософії освіти

Е. М. Герасимова